

Kocaeli **ilahiyat** Dergisi

ISSN: 2564-677X

Kocaeli Theology Journal

DİN GÖREVLİLERİNİN İLETİŞİM YETERLİLİKLERİ

COMMUNICATIVE COMPETENCE OF RELIGIOUS COMMISSARIES

Muhammed Hüseyin DEMİR

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Din Eğitimi Doktora Öğrencisi
orcid.org/0000-0003-0289-6202
mhuseyindemir@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 11 Kasım 2020/ 11 November 2020
Kabul Tarihi / Accepted: 19 Kasım 2020 / 4 November 2020
Yayın Tarihi / Published: 27 December 2020/ 27 December 2020
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December 2020
Cilt / Volume: 4 Sayı / Issue: 2, Sayfa / Pages: **313-354**

Cite as / Atıf: Demir, Muhammed Hüseyin. "Din Görevlilerinin İletişim Yeterlilikleri [Communicative Competence of Religious Commissaries". Kocaeli İlahiyat Dergisi- Kocaeli Theology Journal 4/2 (Aralık/December 2020), **313-354**

Öz

Din görevlileri görevleri gereği her yaştan ve her kesimden insanlarla iletişim kurmaktadır. Din görevlilerinin muhataplarıyla yaşayacakları olumlu ya da olumsuz iletişim sürecinin yürütülen din hizmetlerinin niteliğini doğrudan etkilemesi kaçınılmazdır. Bu bakımdan toplumun her kesimiyle muhatap olan din görevlilerinin temel iletişim becerilerine sahip olması elzemdir. Halen görevde olan din görevlilerinin iletişim becerilerinin hangi seviyede olduğunun, yetersizliklerinin ve yaşadıkları iletişim sorunların kaynağının araştırılması, ortaya çıkan sonuçlara göre de gerekli tedbirlerin alınması din hizmetlerinin etkinliğini arttıracaktır. Bu çalışmada halen görev yapmakta olan din görevlilerinin iletişim yeterliklerinin çeşitli değişkenler açısından incelemesi amaçlanmıştır. Örneklem grubu, Marmara bölgesindeki illerin merkezleri başta olmak üzere ilçe ve köylerinde görev yapan müftü, eğitim görevlisi, vaiz, cezaevi vaizi, Kur'an Kursu öğreticisi, imam-hatip ve müezzin-kayımdan oluşan 1.153 din görevlisinden oluşmaktadır. Tarama modelinde betimsel bir araştırma ile verilerin toplandığı çalışmamız, Wiemann (1977) tarafından geliştirilen beşli likert tipi sorulardan oluşan "İletişim Yeterlik Ölçeği'nin" Türkçe versiyonunun başına deneklerle ilgili olarak kişisel demografik içerikli sorular ilave edilerek internet üzerinden uygulanmıştır. Araştırmamızda din görevlilerinin genel olarak iletişim yeterliklerinin yeterli seviyede olduğu tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına göre yaş, cinsiyet, hafız olup olmama, görev yapılan yer, mezuniyet durumu, görev unvanı ve görev süresi gibi değişkenlerle iletişim yeterlilikleri arasında anlamlı ilişki bulunurken, medeni durumla iletişim yeterliliği arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Din hizmetleri, Din görevlisi, İletişim, Yetişkin, Cami.

Communicative Competence of Religious Commissaries

Abstract

Religious commissaries communicate with people of all ages and all segments as part of their jobs. It is inevitable that positive or negative communication process religious commissaries experience with their interlocutors directly affects the quality of ongoing religious services. In this respect, it is crucial for religious commissaries who deal with every segment of the society to have basic interpersonal communication skills. It will increase the efficiency of religious services to make a study of what level communication skills religious commissaries on duty have, what their inadequacies are and what the source of communication problems they experience is, and to take the precautions needed according to the results. This study is aimed to study the communicative competence of religious commissaries on duty in terms of various variables. The sample group consists of 1.153 religious commissaries who are muftis, educators, preachers, prison preachers, Quran course instructors, imam-hatips and muezzin-trustees working in especially the city centers, in the counties and villages of the cities in Marmara Region. Our study, in which data were collected with descriptive research in survey model, was conducted via the Internet adding personal demographical questions about the subjects to the beginning of the Turkish version of 'Communicative Competence Scale' consisting of five point Likert-type questions developed by Wiemann (1977). In our study it was found that the communicative competence of our religious commissaries is in sufficient level in general. According to the study findings, while a significant relationship was found between the variables like age, gender, being a hafiz or not, the place of duty, the graduation status, position title and the term of duty and communicative competence, no significant relationship was found between marital status and communicative competence.

Keywords: Religious services, Religious commissary, Communication, Adult, Mosque.

1. Problem

İnsanoğlunun iletişimsiz bir hayat yaşaması mümkün değildir. İletişim toplumsal hayatın her anında başvurulan, toplumun diğer üyeleri ile olan ilişkilerin düzenlenmesinde, iş ve meslek hayatındaki başarılarının ortaya çıkmasında ya da başarısızlıkların oluşmasında, aile hayatının yanında sosyal hayatta da mutluluğu temin etmede başvurulan önemli bir olgudur. Toplumsal hayat iletişim etrafında şekillenmektedir. İnsanların günlük yaşamlarını toplu olarak bir arada sürdürmeleri ister istemez birbirleriyle iletişimi zorunlu kılmaktadır. Sürekli olarak birlikte yaşayan insanların iletişim sürecinde çoğu zaman birbirleriyle anlaşma sağlasalar da kimi zaman çatışma ve çeşitli iletişim engelleriyle karşılaşmaları kaçınılmazdır.¹ İletişimin başlangıcı insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen, iletişimin önemi son dönemlerde fark edilmeye başlamıştır.

İletişim kavramının pek çok tanımı yapılmıştır. Genel anlamda iletişim; kaynak kişinin bilgi, tutum, düşünce ve duygu hedefe iletilmesidir.² Yakın zamana kadar kullanılan haberleşme kavramının yerini alan iletişim sözcüğü haberleşmeyi de içine alan, daha kapsamlı bir mesaj alış verişi anlamına gelmektedir.³ Kişilerin başkaları ile iletişim kurma amacı sadece haber, bilgi, duygu ve düşünce aktarmak değildir. Aksine iletişim kurma amaçlarından birisi de insanları etkilemek, onlarda tutum ve davranış değişikliği gerçekleştirmektir.⁴ Dinlerin ve Peygamberlerin insanlığa gönderilmesindeki temel amaç Allah'ın mesajlarının insanlara ulaştırılmasıdır. Allah tarafından Peygamberler aracılığı ile gönderilen suhuf ve kitapların amacı, insanlara doğru bilginin ulaştırılması, insanlarda doğru tutum ve davranışların oluşmasını sağlamaktır. Günümüzde İlahi mesajların insanlara ulaştırılmasında temel sorumluluk, bunu bir misyon olarak benimsemiş ve hayatının merkezine yerleştirmiş olan din görevlerine aittir.

Zamanın değişmesiyle birlikte dinin özünü oluşturan bilgiler değişme- se de dinin muhatabı olan insan ve insanın yaşadığı çevre ve şartlar, karşılaştığı sorunlar sürekli olarak değişmektedir. Dinamik bir hayat içinde ihtiyaçlar ve şartlar sürekli olarak değişmektedir. Sanayi çağından sonra bilgi çağına ulaştığımız günümüz dünyasında başta dini bilgi olmak üzere bilginin her türlü-

1 Merih Zillioğlu, *İletişim Nedir?*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 2007), s. 21.

2 Hasan Tutar ve M. Kemal Yılmaz, *İletişim (Genel ve Örgütsel Boyutuyla)*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013), s.22.

3 Zillioğlu, *İletişim Nedir?*, s. 22.

4 Zillioğlu, *İletişim Nedir?*, s.28.

süne ulaşmak çok kolaylaşmıştır. Dini bilginin insanlara ulaştırılması görevini icra eden din görevlileri, günümüz dünyasındaki insanlara sadece dini bilgiyi aktarmaları yeterli değildir. Dini bilginin insanlara daha etkili bir şekilde nasıl aktarılacağı daha önemli hale gelmiştir. Bu bakımdan din görevlilerinin kendilerini yöntem, teknik ve iletişim becerileri açısından sürekli olarak yenilemeleri zarureti ortaya çıkmıştır.

Ülkemizde din görevlilerinin mesleki yeterlilikleri konusunda yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak alan bilgisi yeterlilikleri üzerine yoğunlaşmıştır.⁵ Din görevlilerinin mesleki yeterliliklerinde alan bilgisinin önemi inkâr edilemez. Ancak yukarıda da bahsedildiği gibi bilgiye ulaşmanın çok kolay ve hızlı olduğu günümüz dünyasında insanlara sahip olduğumuz alan bilgisinin doğru ve etkili bir şekilde sunumu daha da önem kazanmıştır. Din görevlilerin yeterlilikleri ve yetiştirilmeleri üzerine yapılan çalışmalarda da belirtildiği gibi, din görevlilerinin yetersizlikleri genel itibariyle alan bilgisinden ziyade özel alan bilgisine giren konularda yoğunlaşmaktadır. Ceza evlerinde görev yapan vaizler üzerine yapılan bir çalışmada, cezaevlerinde görev yapan vaizlerin en çok zorlandığı ve ihtiyaç hissettikleri konuların etkili iletişim becerileri, yetişkin bireylerin eğitim sürecinde kullanılacak yöntem ve teknikler, suçlu psikolojisi, danışmanlık becerileri, empatik düşünme becerisi ve özel alan bilgisi olduğu ortaya konmaktadır.⁶ Buyrukçu tarafından Türkiye’de Din Görevlisi Yetiştirme sorunlarının ele alındığı bir çalışmada ise din görevlilerinin yetersizliklerinin esas itibariyle temel alan bilgisinden ziyade, kazandıkları bilgilerin uygulamaya konulması aşamasında ortaya çıkan iletişim sorunlarında yoğunlaştığını ifade edilmektedir.⁷

- 5 İbrahim Turan, “Din Görevlilerinin Meslekî Yeterlilikleri”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt:13, Sayı:1, 2013, ss.47-73; Mevlüt Kaya ve Nurettin Küçük, “Din Görevlilerinin Meslekî Yeterlilikleri: Safranbolu’da Görev Yapan Din Görevlileri Üzerine Bir Araştırma”. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Özel Sayı:”, 2015, ss. 1-18; Süleyman Akyürek, “Kur’an Kursu Öğreticisinin Meslekî Yeterlilikleri”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:18, 2005, ss. 175-192.; Cemal Tosun, *Federal Almanya’da Yaşayan Türklerin Din Eğitimlerinde Caminin Yeri ve Din Görevlilerinin Yeterlilikleri*, (Ankara: Ankara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, 1992).; Şikrî Keyifli, *Urfa ve Yöresinde Yaygın Din Eğitimi (İmamların Mesleki İmkânları ve Problemleriyle İlgili Alan Araştırması)*, (Ankara: Ankara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, 1997).
- 6 Fatih Çınar, “Ceza İnfaz Kurumlarındaki Din Hizmetlerinde Cezaevi Vaizlerinin Karşılaştıkları Sorunlar”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:9, Sayı:43, 2016, s. 2410.
- 7 Ramazan Buyrukçu, “Türkiye’de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, 2006, s. 124.

Yukarıda açıklanan nedenlerin yanında din hizmetlerinde hizmet alanlarının çeşitlenmesi, günümüz dünyasında kişilerarası ilişkilerin ve iletişimin önem kazanması, her türlü bilgiye çok hızlı ve kolay bir şekilde ulaşılması din görevlilerinin iletişim yeterliklerine sahip olmalarını gerekli kılmaktadır. Din görevlileri sadece cami ya da Kur'an Kursunda görev ifa eden kişiler değildir. Din görevlileri toplumun her kesiminden ve her yaşta insanla gerek cami içinde gerekse cami dışında muhatap olmaktadır. Bu bakımdan din görevlileri görevlerini etkin bir şekilde yerine getirirken muhatap oldukları kitlenin özelliklerini ve psikolojisini iyi bilmeli, muhatap olduğu kitleyi etkileyebilmek ve ikna edebilmek için gerekli iletişim becerilerine sahip olmak zorundadır. İnsanlarda doğuştan bir yetenek olan iletişim yeterliliği eğitim yoluyla geliştirilebilmektedir.

Bu çalışmamızın temel problemi; camilerimizde, Kur'an Kurslarımızda ve Diyanet İşleri Başkanlığının eğitim merkezlerinde yetişkinlere yönelik din eğitimi faaliyetlerinin daha etkin ve verimli olmasını sağlayacağı düşüncesiyle, din görevlilerimizin (müftü, vaiz, cezaevi vaizi, eğitim görevlisi, imam-hatip ve müezzin kayyım) cemaatiyle veya yetişkin öğrencisiyle olan iletişim becerilerinin yeterlilik düzeyini çeşitli değişkenler açısından ortaya koymaktır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamız, DİB'in, bünyesinde yetişkin din eğitimi kapsamında görev yapan din görevlilerinin hedef kitlesi olan camii cemaati ve Kur'an Kursu kursiyerleri ile olan iletişim becerilerinin yeterlilik düzeylerini ölçmek amacıyla nicel araştırma türünde yapılmıştır.

Araştırmada, var olan durumu aynen olduğu gibi resmetmeyi temel alan tarama (survey) modeli⁸ kullanılmıştır. Survey metodu anket, mülakat, gözlem ve test teknikleri ile gerçekleştirilir.⁹ Genel tarama modelleri, evren hakkında genel bir hükme ulaşmak amacıyla çok sayıda unsuru içeren bir evrende, evrenin tamamında ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama uygulamalarıdır.¹⁰

8 Niyazi Karasar, *Araştırmalarda Rapor Hazırlama*. (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2011), s. 34.

9 Zeki Arslantürk, *Sosyal Bilimler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*. (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997), s.101.

10 Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2019), s. 111.

Bu tür araştırmalar, çok sayıda obje, denek ya da örneklem üzerinde ve belirli bir zaman kesiti içinde yapılmaktadır. Anket tekniği, survey araştırmalarında en çok kullanılan veri toplama tekniklerinden biridir. Surveyler, araştırmada kullanılan tekniklere göre de isimlendirilmektedir.¹¹ Bu anlamda araştırmamızın yöntemini, “anket survey” olarak isimlendirmek mümkündür.

3. Çalışma Grubu /Örneklem

Survey metodunda araştırmalar iki yolla gerçekleştirilir. Bu yollardan en doğru ve sağlıklı sonuç vereni ana kitleyi tam sayımla tasvir etmektir. İkinci yol ise ana kitleyi tam sayımla tasvir etmenin zaman ve ekonomik açıdan maliyetli olması nedeniyle daha az maliyetli olan ana kitleyi temsil yeteneğine sahip bir örneklemle tasvir etmektir.¹²

Araştırmanın evrenini 2020 yılı Ağustos ayı itibariyle Marmara Bölgesinde yer alan başta İstanbul olmak üzere, Bursa, Çanakkale, Balıkesir, Kocaeli, Adapazarı ve Bilecik illerinin şehir merkezleri ile ilçe, kasaba ve köylerinde görev yapan din görevlileri oluşturmaktadır.

Araştırmamız dünya genelinde ortaya çıkan Covid-19 pandemi sürecine rastlaması sebebiyle mümkün mertebe çok sayıda din görevlisine ulaşmak amacıyla dijital olarak, internet ortamda anket çalışması yapılmıştır. Din görevlilerinden anketimize katılanların sayısı 1.153’tür. 1.153 din görevlisinin ankete katılmış olması, anketimizin Marmara bölgesinde görev yapanlar arasından seçilmesi, örneklemimizin evreni temsil edecek nitelikte olduğunu güçlendirmektedir.

4. Veri Toplama Aracı

Çalışmamızda yetişkin din eğitimi alanında görev yapan din görevlilerinin iletişim becerilerini ölçmek amacıyla, din görevlilerine Wiemann (1977) tarafından geliştirilen “İletişim Yeterlik Ölçeği’nin” Türkçe versiyonunun başına deneklerle ilgili olarak kişisel demografik içerikli sorular ilave edilerek internet üzerinden uygulanmıştır.¹³

11 Saim Kaptan, *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. (Ankara: Tekişık Yayınları, 1998), s. 59-61.

12 Zeki Arslantürk ve Tayfun Amman, *Sosyoloji, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*. (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, 1999), s.55.

13 Detaylı bilgi için Bkz. Gülsüm Şeyma Koca ve Gülsün Erigüç, “İletişim Yeterlilik Ölçeği’nin Geçerlik ve Güvenilirliği”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*. Cilt 13, Sayı 4, 2017, ss. 789-799.

5. Bulgular

Müftü, vaiz, cezaevi vaizi, öğretim görevlisi, imam-hatip ve müezzin kayyım'dan oluşan yetişkin din eğitimcilerinin iletişim yeterliliklerini tespit etmeyi amaçlayan ölçeğimiz din görevlilerinin kendilerine uygulanmış, yapılan araştırmanın bulguları ve bu bulguların sonuçları ilk önce çeşitli değişkenler açısından yorumlanmıştır. Din görevlilerinin iletişim becerilerinin tespit edilmesi için din görevlilerine uygulanan ölçeğimiz, din görevlilerinin iletişim yeterliliklerini; sosyal davranış yeterliliği, iletişimde bireysel yönler, empati yeterliliği, uyum yeterliliği, duyarlılık yeterliliği, iletişime teşvik yeterliliği, insan ilişkileri ve dinleme yeterliliği olmak üzere sekiz alt boyut düzeyinde belirlenmesi amacıyla otuz sorudan oluşmaktadır. Din görevlilerinin iletişim yeterlilikleri sekiz alt faktör düzeyinde tespit edilmeye çalışılmıştır. Alt faktörler düzeyinde elde edilen bulgular hem genel olarak hem de unvan, cinsiyet, yaş, medeni durum, görev yapılan yer, meslekteki kıdem, öğrenim durumu ve hafız olup olmama gibi değişkenlere göre yorumlanmıştır. “Yetişkin Din Eğitimcilerinin İletişim Yeterlilik Ölçeği” başlıklı anketimize toplam 1.153 din görevlisi katılmıştır.

1. Kişisel ve Demografik Bilgilerin Dağılımı

Katılımcılara ait demografik bilgilerin dağılımı frekans analizi ile incelenmiştir.

a) Ankete Katılanların Unvanlara Göre Dağılımı

Tablo 1: Ankete Katılanların Unvanlara Göre Dağılımı

		n	%
Unvan	Müftü	92	8,0
	Vaiz	67	5,8
	Cezaevi Vaizi	4	0,3
	Eğitim Görevlisi	15	1,3
	Kuran Kursu Öğreticisi	461	40,0
	İmam-Hatip	402	34,9
	Müezzin-Kayyım	56	4,9
	Diğer	56	4,9
	Total	1153	100,0

Unvanlara göre dağılım incelendiğinde; müftü olanların oranı %8, vaiz olanların oranı %5,8, cezaevi vaizi olanların oranı %0,3, eğitim görevlisi vaizi olanların oranı %1,3, Kuran kursu öğretici olanların oranı %40, imam hatip olanların oranı %34,9 olup müezzin-kayyım olanların oranı %4,9, diğer unvanlarda olanların oranı %4,9'dur.

b) Ankete Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı

Tablo 2: Ankete Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı

		n	%
Cinsiyet	Erkek	696	60,4
	Kadın	457	39,6
	Total	1153	100,0

Katılımcıların %60,4'ü erkek, %39,6'sı ise kadındır.

c) Ankete Katılanların Yaşa Göre Dağılımı

Tablo 3: Ankete Katılanların Yaşa Göre Dağılımı

		n	%
Yaş	21-25	82	7,1
	26-30	122	10,6
	31-40	349	30,3
	41-50	414	35,9
	51-60	168	14,6
	61 yaş ve üzeri	18	1,6
	Total	1153	100,0

Yaş gruplarına göre dağılım incelendiğinde; 21-25 yaş oranı %7,1, 26-30 yaş oranı %10,6, 31-40 yaş oranı %30,3, 41-50 yaş oranı %35,9 olup 51-60 yaş oranı %14,6, 61 yaş ve üzeri olanların oranı ise %1,6'dır.

d) Ankete Katılanların Medeni Durumları

Tablo 4: Ankete Katılanların Medeni Durumları

		n	%
Medeni Durum	Evli	973	84,4
	Bekâr	158	13,7
	Boşanmış/Eşi Vefat etmiş	22	1,9
	Total	1153	100,0

Katılımcıların %84,4'ü evli, %13,7'si bekâr, %1,9'u ise boşanmış ya da eşi vefat etmiştir.

e) Ankete Katılanların Görev Yaptıkları Yerlere göre Dağılımı

Tablo 5: Ankete Katılanların Görev yaptıkları Yerlere Göre Dağılımları

		n	%
Görev yapılan yer	İl merkezi	304	26,4
	İlçe merkezi	565	49,0
	Kasaba	54	4,7
	Köy	230	19,9
	Total	1153	100,0

İl merkezinde görev yapanların oranı %26,4, ilçe merkezinde görev yapanların oranı %49, kasabada görev yapanların oranı %4,7 olup köyde görev yapanların oranı %19,9'dur.

f) Ankete Katılanların Meslekteki Kıdem Durumları

Tablo 6: Ankete Katılanların Meslekteki Kıdem Durumları

		n	%
Mesleki kıdem	0-5 yıl	240	20,8
	6-10 yıl	272	23,6
	11-15 yıl	236	20,5
	16-20 yıl	100	8,7
	21-25 yıl	94	8,2
	26-30 yıl	75	6,5
	31 yıl ve üzeri	136	11,8
	Total	1153	100,0

Mesleki kıdeme göre dağılım incelendiğinde 0-5 yıl kıdemi olanların oranı %20,8, 6-10 yıl kıdemi olanların oranı %23,6, 11-15 yıl kıdemi olanların oranı %20,5, 16-20 yıl kıdemi olanların oranı %8,7, 21-25 yıl kıdemi olanların oranı %8,2, 26-30 yıl kıdemi olanların oranı %6,5 olup 31 yıl ve üzeri süre ile kıdemi olanların oranı %11,8'dir.

g) Ankete Katılanların Öğrenim Durumları

Tablo 7: Ankete Katılanların Öğrenim Durumları

		n	%
Öğrenim durumu	Ortaokul	1	0,1
	Lise ve dengi	7	0,6
	İmam Hatip Lisesi	78	6,8
	İlahiyat Meslek Yüksek Okulu (örgün)	7	0,6
	İlahiyat Önlisans	331	28,7
	Önlisans (Diğer)	40	3,5
	İlahiyat Fakültesi	231	20,0
	İlahiyat Fakültesi (İLİTAM)	210	18,2
	4 Yıllık Üniversite	78	6,8
	Yüksek Lisans (İlahiyat)	122	10,6
	Yüksek Lisans (diğer)	30	2,6
	Doktora	18	1,6
	Total	1153	100,0

Öğrenim durumuna göre dağılım incelendiğinde ortaokul mezunları oranı %0,1, lise ve dengi oranı %0,6, İmam Hatip Lisesi %6,8, İlahiyat Meslek Yüksek Okulu (örgün) %0,6, İlahiyat ön lisans %28,7, diğer ön lisans %3,5, ilahiyat fakültesi %20, ilahiyat fakültesi (İLİTAM) %18,2, 4 yıllık üniversite %6,8, ilahiyat yüksek lisans %10,6, diğer yüksek lisans oranı %2,6, doktora oranı ise %1,6'dır.

h) Ankete Katılanların Hafızlık Durumları

Tablo 8: Ankete Katılanların Hafızlık Durumları

		n	%
Hafızlık durumu	Hafızım	407	35,3
	Hafız değilim	746	64,7
	Total	1153	100,0

Katılımcıların %35,3'ü hafız iken %64,7'si hafız değildir.

1. İletişim Yeterliliği Ölçeği Tanımlayıcı İstatistikleri

a) İletişim Yeterliliği Genel İstatistikleri

İletişim yeterliliği ölçeği için alt boyutlar ölçek yönergesinde belirttiği şekli ile skorlandırılmıştır.

Tablo 9: İletişim Yeterliliği Genel İstatistikleri

	N	Minimum	Maximum	Ortalama	Std. Sapma
Genel İletişim Yeterliliği	1153	68	150	121,89	11,77
Sosyal Davranış Yeterliliği	1153	6	20	15,66	2,72
İletişimde Bireysel Yönler	1153	6	30	24,40	2,75
Empati Yeterliliği	1153	5	20	16,21	2,25
Uyum Yeterliliği	1153	3	15	12,72	1,59
Duyarlılık Yeterliliği	1153	5	15	12,27	1,53
İletişime Teşvik Yeterliliği	1153	7	20	15,80	2,06
İnsan İlişkileri	1153	6	15	12,55	1,82
Dinleme Yeterliliği	1153	4	15	12,28	1,81

Ölçek alt boyutları madde sayılarına göre farklı şekilde puan aralıklarına sahiptir. Sosyal davranış yeterliliği alt ölçeği 4 madde olduğu için puan aralığı teorik olarak 4 ile 20 arasında değişmekte olup ortalaması 15,66'dır. İletişimde bireysel yönler alt boyutu 6 madde olduğu için puan aralığı teorik olarak 6 ile 30 arasında değişmekte olup ortalaması 24,40'dır. Empati yeterliliği alt boyutu 4 madde olduğu için puan aralığı teorik olarak 4 ile 20 arasında değişmekte olup ortalaması 16,21'dir. Uyum yeterliliği alt boyutu 3 madde olduğu için puan aralığı teorik olarak 3 ile 15 arasında değişmekte olup ortalaması 12,72'dir. Duyarlılık yeterliliği alt boyutu 3 madde olduğu için puan aralığı teorik olarak 3 ile 15 arasında değişmekte olup ortalaması 12,27'dir. İletişime teşvik yeterliliği alt boyutu 4 madde olduğu için puan aralığı teorik olarak 4 ile 20 arasında değişmekte olup ortalaması 15,80'dir. İnsan ilişkileri alt boyutu 3 madde olduğu için puan aralığı teorik olarak 3 ile 15 arasında değişmekte olup ortalaması 12,55'dir. Dinleme yeterliliği alt boyutu 3 madde olduğu için puan aralığı teorik olarak 3 ile 15 arasında değişmekte olup ortalaması 12,28'dir. Genel iletişim yeterliliği 30 madde olduğu için puan aralığı teorik olarak 30 ile 150 arasında değişmekte olup ortalaması 121,89'dur.

b) İletişim Yeterliliği Ölçeğinin Unvana Göre Değişimi

İletişim yeterliliği ölçeğinin unvana göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığının tespiti için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 10: İletişim Yeterliliği Ölçeğinin Unvana Göre Değişimi

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Genel İletişim Yeterliliği	Müftü	92	122,5	12,0	0,835	0,559
	Vaiz	67	122,3	11,3		
	Cezaevi Vaizi	4	120,8	8,8		
	Eğitim Görevlisi	15	118,5	8,6		
	Kur'an Kursu Öğreticisi	461	122,6	11,5		
	İmam-Hatip	402	121,0	12,0		
	Müezzin-Kayyım	56	121,6	11,6		
	Diğer	56	122,7	13,6		
	Total	1153	121,9	11,8		

Sosyal Davranış Yeterliliği	Müftü	92	16,2	2,5	2,319	0,024*
	Vaiz	67	16,3	2,5		
	Cezaevi Vaizi	4	15,8	3,5		
	Eğitim Görevlisi	15	15,5	2,7		
	Kur'an Kursu Öğreticisi	461	15,4	2,7		
	İmam-Hatip	402	15,8	2,6		
	Müezzin-Kayyım	56	15,0	2,9		
	Diğer	56	16,1	3,3		
Total	1153	15,7	2,7			
İletişimde Bireysel Yönler	Müftü	92	24,5	2,7	0,256	0,970
	Vaiz	67	24,5	2,6		
	Cezaevi Vaizi	4	24,5	1,3		
	Eğitim Görevlisi	15	23,7	1,6		
	Kur'an Kursu Öğreticisi	461	24,4	2,7		
	İmam-Hatip	402	24,4	2,9		
	Müezzin-Kayyım	56	24,2	3,1		
	Diğer	56	24,3	2,8		
Total	1153	24,4	2,8			
Empati Yeterliliği	Müftü	92	15,8	2,5	2,650	0,010*
	Vaiz	67	16,0	2,0		
	Cezaevi Vaizi	4	15,5	1,0		
	Eğitim Görevlisi	15	15,8	1,6		
	Kur'an Kursu Öğreticisi	461	16,5	2,2		
	İmam-Hatip	402	16,0	2,3		
	Müezzin-Kayyım	56	16,1	2,2		
	Diğer	56	16,3	2,1		
Total	1153	16,2	2,2			
Uyum Yeterliliği	Müftü	92	12,6	1,7	0,267	0,966
	Vaiz	67	12,7	1,4		
	Cezaevi Vaizi	4	12,3	1,0		
	Eğitim Görevlisi	15	12,9	1,5		
	Kur'an Kursu Öğreticisi	461	12,8	1,5		
	İmam-Hatip	402	12,7	1,6		
	Müezzin-Kayyım	56	12,9	1,7		
	Diğer	56	12,8	2,1		
Total	1153	12,7	1,6			

Duyarlılık Yeterliliği	Müftü	92	12,3	1,4	1,734	0,097
	Vaiz	67	12,5	1,4		
	Cezaevi Vaizi	4	12,3	1,0		
	Eğitim Görevlisi	15	11,7	1,3		
	Kur'an Kursu Öğreticisi	461	12,4	1,5		
	İmam-Hatip	402	12,1	1,6		
	Müezzin-Kayyım	56	12,1	1,5		
	Diğer	56	12,2	1,9		
	Total	1153	12,3	1,5		
İletişime Teşvik Yeterliliği	Müftü	92	16,0	2,0	4,379	0,000*
	Vaiz	67	16,0	2,1		
	Cezaevi Vaizi	4	15,8	1,5		
	Eğitim Görevlisi	15	15,1	2,1		
	Kur'an Kursu Öğreticisi	461	16,1	2,0		
	İmam-Hatip	402	15,4	2,1		
	Müezzin-Kayyım	56	15,8	2,0		
	Diğer	56	15,8	2,4		
	Total	1153	15,8	2,1		
İnsan İlişkileri	Müftü	92	12,8	1,6	1,095	0,364
	Vaiz	67	12,5	1,7		
	Cezaevi Vaizi	4	13,3	1,7		
	Eğitim Görevlisi	15	12,0	1,6		
	Kur'an Kursu Öğreticisi	461	12,5	1,8		
	İmam-Hatip	402	12,5	1,8		
	Müezzin-Kayyım	56	12,9	1,8		
	Diğer	56	12,7	2,3		
	Total	1153	12,5	1,8		
Dinleme Yeterliliği	Müftü	92	12,2	1,7	2,247	0,028*
	Vaiz	67	11,9	1,8		
	Cezaevi Vaizi	4	11,5	1,3		
	Eğitim Görevlisi	15	11,7	2,0		
	Kur'an Kursu Öğreticisi	461	12,4	1,9		
	İmam-Hatip	402	12,1	1,8		
	Müezzin-Kayyım	56	12,7	1,8		
	Diğer	56	12,6	1,9		
	Total	1153	12,3	1,8		

* $p < 0,05$

Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre; Sosyal Davranış Yeterliliği, Empati Yeterliliği, İletişime Teşvik Yeterliliği ve Dinleme Yeterliliği alt boyutları unvana göre anlamlı düzeyde farklılık gösterirken ($p < 0,05$), ölçeğin geneli ile diğer alt boyutlar anlamlı farklılık göstermemektedir ($p > 0,05$). Anlamlı farklılık gösteren alt boyutlar için farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla yapılan TUKEY testi sonuçlarına göre;

Sosyal Davranış Yeterliliği alt boyutu için; müftü ve vaizlerin ortalaması kuran kursu öğreticisi ve müezzin-kayımlardan anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak imam-hatiplerin ortalaması Kuran kursu öğreticisinden, diğer unvana sahip olanların ortalaması ise müezzin-kayımlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Empati Yeterliliği alt boyutu için; kuran kursu öğreticisi olanların ortalaması müftü ve imam hatiplerden anlamlı derecede daha yüksektir.

İletişime teşvik yeterliliği alt boyutu için; müftü ve vaizlerin ortalaması imam-hatiplerin ortalamasından, kuran kursu öğreticinin ortalaması ise eğitim görevlisi ve imam hatiplerden anlamlı derecede daha yüksektir.

Dinleme Yeterliliği alt boyutu için; kuran kursu öğreticisi ve müezzin-kayımların ortalaması vaiz ve imam hatiplerden anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak diğer unvana sahip kişilerin ortalaması vaizlerden anlamlı derecede daha yüksektir.

c) İletişim Yeterliliği Ölçeğinin Cinsiyete Göre Değişimi

İletişim yeterliliği ölçeğinin cinsiyete göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığının tespiti için yapılan bağımsız gruplarda t testi sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 11: İletişim Yeterliliği Ölçeğinin Cinsiyete Göre Değişimi

2. Cinsiyetiniz		N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Genel İletişim Yeterliliği	Erkek	696	121,2	12,0	-2,534	0,011*
	Kadın	457	123,0	11,3		
Sosyal Davranış Yeterliliği	Erkek	696	15,8	2,7	2,453	0,014*
	Kadın	457	15,4	2,8		
İletişimde Bireysel Yönler	Erkek	696	24,3	2,9	-1,789	0,074
	Kadın	457	24,6	2,6		
Empati Yeterliliği	Erkek	696	16,0	2,3	-4,679	0,000*
	Kadın	457	16,6	2,2		
Uyum Yeterliliği	Erkek	696	12,7	1,6	-1,021	0,308
	Kadın	457	12,8	1,5		
Duyarlılık Yeterliliği	Erkek	696	12,1	1,6	-3,798	0,000*
	Kadın	457	12,5	1,5		
İletişime Teşvik Yeterliliği	Erkek	696	15,5	2,1	-5,432	0,000*
	Kadın	457	16,2	1,9		
İnsan İlişkileri	Erkek	696	12,6	1,8	0,868	0,386
	Kadın	457	12,5	1,8		
Dinleme Yeterliliği	Erkek	696	12,2	1,8	-2,324	0,020*
	Kadın	457	12,4	1,8		

*p<0,05

Bağımsız gruplarda t testi sonuçlarına göre Genel İletişim Yeterliliği ile Sosyal Davranış Yeterliliği, Empati Yeterliliği, Duyarlılık Yeterliliği, İletişime Teşvik Yeterliliği ve Dinleme Yeterliliği alt boyutları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir. Kadınların Genel İletişim Yeterliliği, Empati Yeterliliği, Duyarlılık Yeterliliği, İletişime Teşvik Yeterliliği ve Dinleme Yeterliliği düzeyi erkeklerden anlamlı derecede daha yüksek iken erkeklerin Sosyal Davranış Yeterliliği düzeyi kadınlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

d) İletişim Yeterliliği Ölçeğinin Yaş Gruplarına Göre Değişimi

İletişim yeterliliği ölçeğinin yaş gruplarına göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığının tespiti için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 12: İletişim Yeterliliği Ölçeğinin Yaş Gruplarına Göre Değişimi

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Genel İletişim Yeterliliği	21-25	82	121,3	11,0	2,014	0,074
	26-30	122	121,8	10,7		
	31-40	349	122,3	12,0		
	41-50	414	122,6	11,9		
	51-60	168	119,4	11,7		
	61 yaş ve üzeri	18	123,4	13,8		
	Total	1153	121,9	11,8		
Sosyal Davranış Yeterliliği	21-25	82	15,5	2,9	0,625	0,681
	26-30	122	15,4	2,7		
	31-40	349	15,7	2,7		
	41-50	414	15,8	2,7		
	51-60	168	15,6	2,6		
	61 yaş ve üzeri	18	16,1	3,4		
	Total	1153	15,7	2,7		
İletişimde Bireysel Yönler	21-25	82	23,7	2,7	2,739	0,018*
	26-30	122	24,3	2,3		
	31-40	349	24,4	2,8		
	41-50	414	24,7	2,8		
	51-60	168	24,0	2,8		
	61 yaş ve üzeri	18	24,3	3,1		
	Total	1153	24,4	2,8		
Empati Yeterliliği	21-25	82	16,1	2,1	1,363	0,236
	26-30	122	16,4	2,3		
	31-40	349	16,2	2,2		
	41-50	414	16,3	2,3		
	51-60	168	15,8	2,2		
	61 yaş ve üzeri	18	16,0	2,3		
	Total	1153	16,2	2,2		

Uyum Yeterliliği	21-25	82	12,8	1,5	3,113	0,009*
	26-30	122	12,9	1,5		
	31-40	349	12,7	1,6		
	41-50	414	12,8	1,6		
	51-60	168	12,3	1,6		
	61 yaş ve üzeri	18	13,2	1,6		
	Total	1153	12,7	1,6		
Duyarlılık Yeterliliği	21-25	82	12,2	1,5	1,687	0,135
	26-30	122	12,1	1,4		
	31-40	349	12,3	1,5		
	41-50	414	12,4	1,5		
	51-60	168	12,1	1,6		
	61 yaş ve üzeri	18	12,6	1,8		
	Total	1153	12,3	1,5		
İletişime Teşvik Yeterliliği	21-25	82	15,7	2,0	1,414	0,216
	26-30	122	15,8	2,0		
	31-40	349	16,0	2,1		
	41-50	414	15,8	2,1		
	51-60	168	15,5	2,0		
	61 yaş ve üzeri	18	15,7	2,0		
	Total	1153	15,8	2,1		
İnsan İlişkileri	21-25	82	12,5	1,8	0,868	0,502
	26-30	122	12,5	2,0		
	31-40	349	12,6	1,9		
	41-50	414	12,6	1,8		
	51-60	168	12,4	1,7		
	61 yaş ve üzeri	18	13,3	1,6		
	Total	1153	12,5	1,8		
Dinleme Yeterliliği	21-25	82	12,8	1,7	4,741	0,000*
	26-30	122	12,4	2,1		
	31-40	349	12,4	1,9		
	41-50	414	12,3	1,7		
	51-60	168	11,7	1,6		
	61 yaş ve üzeri	18	12,4	1,6		
	Total	1153	12,3	1,8		

* $p < 0,05$

Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre; İletişimde Bireysel Yönler, Uyum Yeterliliği, Dinleme Yeterliliği alt boyutları yaş gruplarına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterirken ($p < 0,05$) ölçeğin geneli ile diğer alt boyutlar yaş gruplarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir ($p > 0,5$). Anlamlı farklılık gösteren alt boyutlar için farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla yapılan TUKEY testi sonuçlarına göre;

İletişimde bireysel yönler alt boyutu için 31-40 ve 41-50 yaş grubu kişilerin ortalaması 21-25 yaş grubu kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak 41-50 yaş grubu kişilerin ortalaması 51-60 yaş grubu kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir.

Uyum Yeterliliği alt boyutu için; 51-60 yaş grubu kişilerin ortalaması diğer yaş gruplarının hepsinden anlamlı derecede daha küçüktür.

Dinleme Yeterliliği alt boyutu için; 41-50 yaş grubu kişilerin ortalaması 26-30 ve 51-60 yaş grubu kişilerden anlamlı derecede daha yüksektir.

e) İletişim Yeterliliği Ölçeğinin Medeni Duruma Göre Değişimi

İletişim yeterliliği ölçeğinin medeni duruma göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığının tespiti için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 13: İletişim Yeterliliği Ölçeğinin Medeni Duruma Göre Değişimi

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Genel İletişim Yeterliliği	Evli	973	121,8	11,8	1,005	0,366
	Bekâr	158	122,0	11,2		
	Boşanmış/Eşi Vefat etmiş	22	125,4	13,3		
	Total	1153	121,9	11,8		
Sosyal Davranış Yeterliliği	Evli	973	15,7	2,7	1,700	0,183
	Bekâr	158	15,5	2,9		
	Boşanmış/Eşi Vefat etmiş	22	16,6	2,3		
	Total	1153	15,7	2,7		

İletişimde Bireysel Yönler	Evli	973	24,4	2,8	1,864	0,156
	Bekâr	158	24,2	2,6		
	Boşanmış/Eşi Vefat etmiş	22	25,5	2,8		
	Total	1153	24,4	2,8		
Empati Yeterliliği	Evli	973	16,2	2,2	1,773	0,170
	Bekâr	158	16,4	2,3		
	Boşanmış/Eşi Vefat etmiş	22	17,0	2,3		
	Total	1153	16,2	2,2		
Uyum Yeterliliği	Evli	973	12,7	1,6	0,400	0,670
	Bekâr	158	12,8	1,5		
	Boşanmış/Eşi Vefat etmiş	22	13,0	1,6		
	Total	1153	12,7	1,6		
Duyarlılık Yeterliliği	Evli	973	12,3	1,5	0,276	0,759
	Bekâr	158	12,3	1,4		
	Boşanmış/Eşi Vefat etmiş	22	12,5	1,7		
	Total	1153	12,3	1,5		
İletişime Teşvik Yeterliliği	Evli	973	15,8	2,1	1,291	0,275
	Bekâr	158	16,0	1,9		
	Boşanmış/Eşi Vefat etmiş	22	16,2	2,2		
	Total	1153	15,8	2,1		
İnsan İlişkileri	Evli	973	12,6	1,8	0,936	0,392
	Bekâr	158	12,4	1,9		
	Boşanmış/Eşi Vefat etmiş	22	13,0	2,0		
	Total	1153	12,5	1,8		
Dinleme Yeterliliği	Evli	973	12,3	1,8	1,965	0,141
	Bekâr	158	12,5	1,9		
	Boşanmış/Eşi Vefat etmiş	22	11,7	2,2		
	Total	1153	12,3	1,8		

Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre iletişim yeterliliği ölçeği geneli medeni duruma göre anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Diğer bir ifade ile farklı medeni durumda olan kişilerin iletişim yeterlilikleri ölçeği geneli ile alt boyutları aynı düzeydedir denilebilir.

f) İletişim Yeterliliği Ölçeğinin Görev Yerine Göre Değişimi

İletişim yeterliliği ölçeğinin görev yerine göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığının tespiti için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 14: İletişim Yeterliliği Ölçeğinin Görev Yerine Göre Değişimi

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Genel İletişim Yeterliliği	İl merkezi	304	123,0	11,1	2,055	0,104
	İlçe merkezi	565	122,0	12,1		
	Kasaba	54	121,2	11,7		
	Köy	230	120,5	11,7		
	Total	1153	121,9	11,8		
Sosyal Davranış Yeterliliği	İl merkezi	304	15,9	2,8	1,523	0,207
	İlçe merkezi	565	15,6	2,7		
	Kasaba	54	15,3	2,5		
	Köy	230	15,5	2,7		
	Total	1153	15,7	2,7		
İletişimde Bireysel Yönler	İl merkezi	304	24,6	2,7	1,390	0,244
	İlçe merkezi	565	24,4	2,7		
	Kasaba	54	24,2	2,8		
	Köy	230	24,1	2,9		
	Total	1153	24,4	2,8		
Empati Yeterliliği	İl merkezi	304	16,5	2,1	3,226	0,022*
	İlçe merkezi	565	16,1	2,3		
	Kasaba	54	16,3	2,2		
	Köy	230	15,9	2,3		
	Total	1153	16,2	2,2		
Uyum Yeterliliği	İl merkezi	304	12,8	1,5	0,709	0,547
	İlçe merkezi	565	12,7	1,7		
	Kasaba	54	12,6	1,4		
	Köy	230	12,7	1,6		
	Total	1153	12,7	1,6		

Duyarlılık Yeterliliği	İl merkezi	304	12,4	1,4	4,088	0,007*
	İlçe merkezi	565	12,3	1,6		
	Kasaba	54	12,0	1,5		
	Köy	230	12,0	1,5		
	Total	1153	12,3	1,5		
İletişime Teşvik Yeterliliği	İl merkezi	304	16,0	2,0	2,779	0,040*
	İlçe merkezi	565	15,8	2,1		
	Kasaba	54	15,8	2,1		
	Köy	230	15,5	2,0		
	Total	1153	15,8	2,1		
İnsan İlişkileri	İl merkezi	304	12,6	1,8	0,389	0,761
	İlçe merkezi	565	12,6	1,9		
	Kasaba	54	12,6	1,8		
	Köy	230	12,4	1,7		
	Total	1153	12,5	1,8		
Dinleme Yeterliliği	İl merkezi	304	12,2	1,8	0,735	0,531
	İlçe merkezi	565	12,3	1,9		
	Kasaba	54	12,4	1,5		
	Köy	230	12,3	1,8		
	Total	1153	12,3	1,8		

* $p < 0,05$

Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre; Empati Yeterliliği, Duyarlılık Yeterliliği ve İletişime Teşvik Yeterliliği alt boyutlarının görev yerine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği ($p < 0,05$), diğer alt boyutların ise anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmüştür ($p > 0,05$). Anlamlı farklılık gösteren alt boyutlar için farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla yapılan TUKEY testi sonuçlarına göre;

Empati Yeterliliği alt boyutu için; il merkezinde görev yapanların ortalaması ilçe merkezi ve köyde görev yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

Duyarlılık Yeterliliği alt boyutu için; il ve ilçe merkezinde görev yapanların ortalaması köyde görev yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

İletişime Teşvik Yeterliliği alt boyutu için; il ve ilçe merkezinde görev yapanların ortalaması köyde görev yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

g) İletişim Yeterliliği Ölçeğinin Meslek Süresine Göre Değişimi

İletişim yeterliliği ölçeğinin meslek süresine göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığının tespiti için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 15: İletişim Yeterliliği Ölçeğinin Meslek Süresine Göre Değişimi

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Genel İletişim Yeterliliği	0-5 yıl	240	122,5	11,4	1,338	0,237
	6-10 yıl	272	122,5	11,0		
	11-15 yıl	236	122,1	12,3		
	16-20 yıl	100	123,2	11,6		
	21-25 yıl	94	120,5	11,4		
	26-30 yıl	75	120,2	13,4		
	31 yıl ve üzeri	136	120,2	12,4		
	Total	1153	121,9	11,8		
Sosyal Davranış Yeterliliği	0-5 yıl	240	15,6	2,8	1,683	0,122
	6-10 yıl	272	15,3	2,6		
	11-15 yıl	236	15,7	2,9		
	16-20 yıl	100	16,0	3,0		
	21-25 yıl	94	16,1	2,2		
	26-30 yıl	75	16,1	2,7		
	31 yıl ve üzeri	136	15,6	2,7		
	Total	1153	15,7	2,7		
İletişimde Bireysel Yönler	0-5 yıl	240	24,3	2,7	0,884	0,506
	6-10 yıl	272	24,5	2,6		
	11-15 yıl	236	24,5	2,8		
	16-20 yıl	100	24,8	2,7		
	21-25 yıl	94	24,4	2,7		
	26-30 yıl	75	24,6	3,2		
	31 yıl ve üzeri	136	24,0	3,0		
	Total	1153	24,4	2,8		

Empati Yeterliliği	0-5 yıl	240	16,3	2,3	2,738	0,012*
	6-10 yıl	272	16,5	2,1		
	11-15 yıl	236	16,2	2,2		
	16-20 yıl	100	16,3	2,2		
	21-25 yıl	94	15,7	2,5		
	26-30 yıl	75	15,8	2,1		
	31 yıl ve üzeri	136	15,9	2,3		
	Total	1153	16,2	2,2		
Uyum Yeterliliği	0-5 yıl	240	12,9	1,5	2,440	0,024*
	6-10 yıl	272	12,9	1,5		
	11-15 yıl	236	12,6	1,7		
	16-20 yıl	100	12,7	1,5		
	21-25 yıl	94	12,7	1,5		
	26-30 yıl	75	12,3	2,2		
	31 yıl ve üzeri	136	12,5	1,5		
	Total	1153	12,7	1,6		
Duyarlılık Yeterliliği	0-5 yıl	240	12,3	1,5	0,483	0,822
	6-10 yıl	272	12,3	1,5		
	11-15 yıl	236	12,2	1,5		
	16-20 yıl	100	12,5	1,3		
	21-25 yıl	94	12,2	1,5		
	26-30 yıl	75	12,1	1,9		
	31 yıl ve üzeri	136	12,3	1,5		
	Total	1153	12,3	1,5		
İletişime Teşvik Yeterliliği	0-5 yıl	240	16,0	1,9	3,215	0,004*
	6-10 yıl	272	15,9	2,1		
	11-15 yıl	236	15,9	2,2		
	16-20 yıl	100	16,1	1,9		
	21-25 yıl	94	15,2	1,9		
	26-30 yıl	75	15,4	2,4		
	31 yıl ve üzeri	136	15,5	1,9		
	Total	1153	15,8	2,1		

İnsan İlişkileri	0-5 yıl	240	12,7	1,9	1,785	0,099
	6-10 yıl	272	12,5	1,8		
	11-15 yıl	236	12,7	1,8		
	16-20 yıl	100	12,7	1,7		
	21-25 yıl	94	12,1	1,9		
	26-30 yıl	75	12,3	1,9		
	31 yıl ve üzeri	136	12,6	1,7		
	Total	1153	12,5	1,8		
Dinleme Yeterliliği	0-5 yıl	240	12,4	2,0	5,422	0,000*
	6-10 yıl	272	12,6	1,7		
	11-15 yıl	236	12,4	1,8		
	16-20 yıl	100	12,3	1,7		
	21-25 yıl	94	12,2	1,5		
	26-30 yıl	75	11,7	1,6		
	31 yıl ve üzeri	136	11,7	1,7		
	Total	1153	12,3	1,8		

*p<0,05

Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre; Empati Yeterliliği, Uyum Yeterliliği, İletişime Teşvik Yeterliliği ve Dinleme Yeterliliği alt boyutlarının mesleki süreye göre anlamlı farklılık gösterdiği (p<0,05), diğer alt boyutlar ve ölçeğin genelinin ise mesleki kıdeme göre anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür (p>0,05). Anlamlı farklılık gösteren alt boyutlar için farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla yapılan TUKEY testi sonuçlarına göre;

Empati yeterliliği alt boyutu için; 6-10 yıl süre ile görev yapanların ortalaması 21-25 yıl, 26-30 yıl ve 31 yıl ve üzeri süre ile görev yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak 0-5 yıl süre ile görev yapanların ortalaması 21-25 yıl süre ile görev yapanlardan anlamlı derecede daha yüksektir.

h) İletişim Yeterliliği Ölçeğinin Mezuniyet Durumuna Göre Değişimi

İletişim yeterliliği ölçeğinin görev yerine göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığının tespiti için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 16: İletişim Yeterliliği Ölçeğinin Mezuniyet Durumuna Göre Değişimi

		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p
Genel İletişim Yeterliliği	Lise ve dengi	7	115,4	16,9	2,586	0,004*
	İmam Hatip Lisesi	78	118,6	11,8		
	İlahiyat Meslek Yüksek Okulu (örgün)	7	128,7	9,8		
	İlahiyat Önlisans	331	121,4	11,4		
	Önlisans (Diğer)	40	121,6	15,4		
	İlahiyat Fakültesi	231	121,2	11,6		
	İlahiyat Fakültesi (İLİTAM)	210	121,8	11,6		
	4 Yıllık Üniversite	78	122,9	11,7		
	Yüksek Lisans (İlahiyat)	122	125,3	11,6		
	Yüksek Lisans (diğer)	30	125,4	11,3		
	Doktora	18	122,7	10,2		
	Total	1152	121,9	11,8		
Sosyal Davranış Yeterliliği	Lise ve dengi	7	16,1	2,4	2,162	0,018*
	İmam Hatip Lisesi	78	15,2	2,2		
	İlahiyat Meslek Yüksek Okulu (örgün)	7	17,4	2,2		
	İlahiyat Önlisans	331	15,6	2,8		
	Önlisans (Diğer)	40	16,0	2,6		
	İlahiyat Fakültesi	231	15,5	2,9		
	İlahiyat Fakültesi (İLİTAM)	210	15,3	2,5		
	4 Yıllık Üniversite	78	15,8	2,7		
	Yüksek Lisans (İlahiyat)	122	16,3	2,7		
	Yüksek Lisans (diğer)	30	16,2	3,2		
	Doktora	18	16,7	2,4		
	Total	1152	15,7	2,7		

İletişimde Bireysel Yönler	Lise ve dengi	7	23,7	4,3	2,154	0,018*
	İmam Hatip Lisesi	78	23,5	3,3		
	İlahiyat Meslek Yüksek Okulu (örgün)	7	25,4	2,1		
	İlahiyat Önlisans	331	24,3	2,6		
	Önlisans (Diğer)	40	24,5	3,2		
	İlahiyat Fakültesi	231	24,3	2,6		
	İlahiyat Fakültesi (İLİTAM)	210	24,2	2,7		
	4 Yıllık Üniversite	78	24,6	3,1		
	Yüksek Lisans (İlahiyat)	122	25,1	2,6		
	Yüksek Lisans (diğer)	30	25,3	2,5		
	Doktora	18	24,7	2,1		
	Total	1152	24,4	2,8		
Empati Yeterliliği	Lise ve dengi	7	14,9	2,8	1,690	0,078
	İmam Hatip Lisesi	78	15,6	2,4		
	İlahiyat Meslek Yüksek Okulu (örgün)	7	17,1	2,0		
	İlahiyat Önlisans	331	16,1	2,3		
	Önlisans (Diğer)	40	16,1	2,8		
	İlahiyat Fakültesi	231	16,1	2,3		
	İlahiyat Fakültesi (İLİTAM)	210	16,4	2,2		
	4 Yıllık Üniversite	78	16,6	2,0		
	Yüksek Lisans (İlahiyat)	122	16,4	2,1		
	Yüksek Lisans (diğer)	30	16,5	1,7		
	Doktora	18	16,8	2,4		
	Total	1152	16,2	2,2		
Uyum Yeterliliği	Lise ve dengi	7	11,9	2,3	0,951	0,485
	İmam Hatip Lisesi	78	12,6	2,0		
	İlahiyat Meslek Yüksek Okulu (örgün)	7	12,6	1,5		
	İlahiyat Önlisans	331	12,7	1,5		
	Önlisans (Diğer)	40	12,6	2,1		
	İlahiyat Fakültesi	231	12,6	1,6		
	İlahiyat Fakültesi (İLİTAM)	210	12,8	1,5		
	4 Yıllık Üniversite	78	12,9	1,6		
	Yüksek Lisans (İlahiyat)	122	12,9	1,5		
	Yüksek Lisans (diğer)	30	13,1	1,5		
	Doktora	18	12,7	1,0		
	Total	1152	12,7	1,6		

Duyarlılık Yeterliliği	Lise ve dengi	7	11,4	2,3	2,335	0,010*
	İmam Hatip Lisesi	78	11,8	1,8		
	İlahiyat Meslek Yüksek Okulu (örgün)	7	12,6	1,3		
	İlahiyat Önlisans	331	12,2	1,6		
	Önlisans (Diğer)	40	12,4	1,9		
	İlahiyat Fakültesi	231	12,2	1,4		
	İlahiyat Fakültesi (İLİTAM)	210	12,3	1,4		
	4 Yıllık Üniversite	78	12,3	1,5		
	Yüksek Lisans (İlahiyat)	122	12,7	1,4		
	Yüksek Lisans (diğer)	30	12,6	1,3		
	Doktora	18	12,3	1,5		
	Total	1152	12,3	1,5		
İletişime Teşvik Yeterliliği	Lise ve dengi	7	13,4	2,7	4,401	0,000*
	İmam Hatip Lisesi	78	15,2	1,9		
	İlahiyat Meslek Yüksek Okulu (örgün)	7	17,1	2,3		
	İlahiyat Önlisans	331	15,7	2,1		
	Önlisans (Diğer)	40	15,4	2,3		
	İlahiyat Fakültesi	231	15,8	1,9		
	İlahiyat Fakültesi (İLİTAM)	210	15,8	2,2		
	4 Yıllık Üniversite	78	15,6	1,9		
	Yüksek Lisans (İlahiyat)	122	16,5	2,0		
	Yüksek Lisans (diğer)	30	16,7	1,7		
	Doktora	18	15,7	1,8		
	Total	1152	15,8	2,1		
İnsan İlişkileri	Lise ve dengi	7	12,3	1,6	1,541	0,120
	İmam Hatip Lisesi	78	12,3	2,0		
	İlahiyat Meslek Yüksek Okulu (örgün)	7	13,7	1,4		
	İlahiyat Önlisans	331	12,6	1,8		
	Önlisans (Diğer)	40	12,6	1,9		
	İlahiyat Fakültesi	231	12,4	1,8		
	İlahiyat Fakültesi (İLİTAM)	210	12,6	1,8		
	4 Yıllık Üniversite	78	12,4	1,8		
	Yüksek Lisans (İlahiyat)	122	12,9	1,7		
	Yüksek Lisans (diğer)	30	13,0	2,2		
	Doktora	18	12,1	2,0		
	Total	1152	12,6	1,8		

Dinleme Yeterliliği	Lise ve dengi	7	11,7	1,6	0,860	0,571
	İmam Hatip Lisesi	78	12,4	1,7		
	İlahiyat Meslek Yüksek Okulu (örgün)	7	12,7	2,3		
	İlahiyat Önlisans	331	12,2	1,8		
	Önlisans (Diğer)	40	12,1	1,6		
	İlahiyat Fakültesi	231	12,3	1,8		
	İlahiyat Fakültesi (İLİTAM)	210	12,3	2,0		
	4 Yıllık Üniversite	78	12,6	1,4		
	Yüksek Lisans (İlahiyat)	122	12,4	1,8		
	Yüksek Lisans (diğer)	30	12,0	2,1		
	Doktora	18	11,7	1,5		
	Total	1152	12,3	1,8		

* $p < 0,05$

Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre; Genel İletişim Yeterliliği, Sosyal Davranış Yeterliliği, İletişimde Bireysel Yönler, Duyarlılık Yeterliliği ve İletişime Teşvik Yeterliliği alt boyutları eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermekte olup ($p < 0,05$), ölçeğin geneli ile diğer alt boyutlar anlamlı düzeyde farklılık göstermemektedir ($p > 0,05$). Anlamlı farklılık gösteren ölçek alt boyutları için farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla yapılan TUKEY testi sonuçlarına göre;

Genel İletişim Yeterliliği için; İlahiyat Meslek Yüksek Okulu (örgün) ve Yüksek Lisans (diğer) eğitim durumuna sahip kişilerin ortalaması lise dengi ve imam hatip lisesi mezunlarından anlamlı derecede daha yüksektir. İlahiyat Fakültesi (İLİTAM) ve 4 yıllık üniversite mezunları ortalaması imam hatip lisesi mezunlarından anlamlı derecede daha yüksektir. İlahiyat yüksek lisansı mezunları ortalaması lise ve dengi, imam hatip lisesi, ilahiyat ön lisans, ilahiyat fakültesi ve ilahiyat fakültesi (İLİTAM) mezunlarından anlamlı derecede daha yüksektir.

Sosyal Davranış Yeterliliği alt boyutu için; İlahiyat Meslek Yüksek Okulu (örgün) ortalaması imam hatip lisesi ve ilahiyat fakültesi (İLİTAM) mezunlarından anlamlı derecede daha yüksektir. İlahiyat yüksek lisans mezunları ortalaması imam hatip lisesi, ilahiyat ön lisans, ilahiyat fakültesi ve ilahiyat fakültesi (İLİTAM) mezunlarından anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak doktora mezunlarının ortalaması imam hatip lisesi ve ilahiyat fakültesi (İLİTAM) mezunlarından anlamlı derecede daha yüksektir.

İletişimde Bireysel Yönler alt boyutu için; ilahiyat önlisans, ilahiyat fakültesi, İlahiyat Fakültesi (İLİTAM), 4 yıllık üniversite mezunları ortalaması imam hatip lisesi mezunlarından anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak İlahiyat yüksek lisansı yapanların ortalaması İmam hatip lisesi, ilahiyat ön lisans, ilahiyat fakültesi ve ilahiyat fakültesi (İLİTAM) mezunlarından anlamlı derecede daha yüksektir. Diğer yüksek lisans eğitim düzeyine sahip kişilerin ortalaması da imam hatip lisesi ve ilahiyat (İLİTAM) mezunlarından anlamlı derecede daha yüksektir.

Duyarlılık Yeterliliği alt boyutu için; İlahiyat Önlisans, Önlisans (Diğer), İlahiyat Fakültesi, İlahiyat Fakültesi (İLİTAM), 4 Yıllık Üniversite ve Yüksek Lisans (diğer) eğitim düzeyine sahip kişilerin ortalaması imam hatip lisesi mezunlarından anlamlı derecede daha yüksektir. Ek olarak Yüksek Lisans (İlahiyat) eğitim düzeyine sahip kişilerin ortalaması lise ve dengi, imam hatip lisesi, ilahiyat ön lisans, ilahiyat fakültesi ve ilahiyat fakültesi (İLİTAM) mezunlarından anlamlı derecede daha yüksektir.

İletişime Teşvik Yeterliliği alt boyutu için; lise ve dengi eğitim düzeyine sahip kişilerin ortalaması diğer tüm gruplardan anlamlı derecede daha küçüktür. İlahiyat Meslek Yüksek Okulu (örgün) eğitim düzeyine sahip kişilerin ortalaması lise ve dengi, imam hatip lisesi, diğer ön lisans ve 4 yıllık üniversite mezunlarından anlamlı derecede daha büyüktür. İlahiyat Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi (İLİTAM) mezunları ortalaması imam hatip lisesi mezunlarından anlamlı derecede daha yüksektir. Yüksek Lisans (İlahiyat) ve diğer yüksek lisans mezunları ortalaması lise ve dengi, imam hatip lisesi, İlahiyat Önlisans, Önlisans (Diğer), İlahiyat Fakültesi, İlahiyat Fakültesi (İLİTAM) ve 4 yıllık üniversite mezunlarından anlamlı derecede daha yüksektir.

i) İletişim Yeterliliği Ölçeğinin Hafızlık Durumuna Göre Değişimi

İletişim yeterliliği ölçeğinin hafızlık durumuna göre ortalamaları ve bu ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığının tespiti için yapılan bağımsız gruplarda t testi sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 17: İletişim Yeterliliği Ölçeğinin Hafızlık Durumuna Göre Değişimi

		N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
Genel İletişim Yeterliliği	Hafızım	407	120,5	11,4	9,190	0,002*
	Hafız değilim	746	122,7	11,9		
	Total	1153	121,9	11,8		
Sosyal Davranış Yeterliliği	Hafızım	407	15,5	2,6	1,253	0,263
	Hafız değilim	746	15,7	2,8		
	Total	1153	15,7	2,7		
İletişimde Bireysel Yönler	Hafızım	407	24,0	2,7	11,142	0,001*
	Hafız değilim	746	24,6	2,8		
	Total	1153	24,4	2,8		
Empati Yeterliliği	Hafızım	407	15,9	2,3	12,774	0,000*
	Hafız değilim	746	16,4	2,2		
	Total	1153	16,2	2,2		
Uyum Yeterliliği	Hafızım	407	12,5	1,6	8,234	0,004*
	Hafız değilim	746	12,8	1,6		
	Total	1153	12,7	1,6		
Duyarlılık Yeterliliği	Hafızım	407	12,1	1,5	10,130	0,001*
	Hafız değilim	746	12,4	1,5		
	Total	1153	12,3	1,5		
İletişime Teşvik Yeterliliği	Hafızım	407	15,6	2,1	4,569	0,033*
	Hafız değilim	746	15,9	2,0		
	Total	1153	15,8	2,1		
İnsan İlişkileri	Hafızım	407	12,5	1,8	0,702	0,402
	Hafız değilim	746	12,6	1,8		
	Total	1153	12,5	1,8		
Dinleme Yeterliliği	Hafızım	407	12,3	1,8	0,001	0,971
	Hafız değilim	746	12,3	1,8		
	Total	1153	12,3	1,8		

*p<0,05

Bağımsız gruplarda t testi sonuçlarına göre; Genel İletişim Yeterliliği, İletişimde Bireysel Yönler, Empati Yeterliliği, Uyum Yeterliliği, Duyarlılık Yeterliliği ve İletişime Teşvik Yeterliliği alt boyutları hafızlık durumuna göre

anlamalı düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Hafız olmayanların Genel İletişim Yeterliliği, İletişimde Bireysel Yönler, Empati Yeterliliği, Uyum Yeterliliği, Duyarlılık Yeterliliği ve İletişime Teşvik Yeterliliği alt boyutları hafız olanlardan anlamalı derecede daha yüksektir.

Güvenirlilik Analizi

Çalışmadan kullanılan iletişim yeterlilik ölçeği genelinin güvenirlilik düzeyinin belirlenmesi amacıyla güvenirlilik analizi yapılmış ve cronbach alfa katsayıları elde edilmiştir.

Cronbach' s Alfa Katsayısının değerlendirilmesinde uyulan değerlendirme ölçütü;

$0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir.

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir.

$0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir.

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilirdir.

Aşağıda verilen tabloda elde edilen cronbach alfa katsayıları verilmiştir.

	Madde Sayısı	Chronbach Alfa
Genel İletişim Yeterliliği	30	0,857
Sosyal Davranış Yeterliliği	4	0,743
İletişimde Bireysel Yönler	6	0,716
Empati Yeterliliği	4	0,802
Uyum Yeterliliği	3	0,731
Duyarlılık Yeterliliği	3	0,530
İletişime Teşvik Yeterliliği	4	0,710
İnsan İlişkileri	3	0,666
Dinleme Yeterliliği	3	0,819

6. Tartışma ve Yorum

“Yetişkin Din Eğitiminde İletişim” başlıklı çalışmamızda yetişkin din eğitimi alanında görev yapan din görevlilerinin iletişim yeterliliklerini din görevlilerinin öz değerlendirmesiyle belirlemeye çalıştık. Çalışmamızda din

görevlilerine Wiemann (1977) tarafından geliştirilen “İletişim Yeterlilik Ölçeği” uygulanmıştır. Çalışmamıza müftü, vaiz, cezaevi vaizi, eğitim görevlisi, Kur’an kursu öğreticisi, imam-hatip, müezzin kayımdan oluşan toplam 1.153 din görevlisi katılmıştır.

Din görevlilerinin iletişim becerilerini ölçmek amacıyla din görevlilerine uyguladığımız “İletişim Yeterlilik Ölçeği”nden elde edilen verileri değerlendirdiğimizde Tablo 9’den da anlaşılacağı üzere din görevlilerimizin kendi öz değerlendirmelerine göre genel iletişim yeterlilikleri 150 üzerinden 121,89 seviyesinde oldukça yeterli olarak görülmektedir.

Tablo 9’daki verilere göre, din görevlilerinin iletişim yeterliliklerini alt faktörlere göre değerlendirdiğimizde alt faktörlerdeki soru sayısının farklı olması sebebiyle puanların teorik olarak farklı olması kaçınılmazdır. İletişim yeterliliklerini alt faktörler açısından değerlendirebilmek amacıyla her bir faktörün alması gereken en yüksek puanın 60 seviyesine ulaşması için gerekli matematiksel işlem yapılmış ve aynı işlemler elde edilen sonuçlara da uygulanmıştır. Buna göre din görevlilerinin iletişim yeterlilikleri alt faktörler açısından değerlendirildiğinde en yüksekten başlamak üzere sırasıyla uyum yeterliliği (50,88), insan ilişkileri (50,20), dinleme yeterliliği (49,12), duyarlılık yeteneği (49,08), iletişimde bireysel yönler (48,80), empati yeterliliği (48,63), iletişime teşvik yeterliliği (47,40) ve sosyal davranış yeterliliği (46,98) düzeyindedir.

Din görevlilerinin iletişim yeterlilikleri genel olarak alt faktörlere göre değerlendirildiğinde, din görevlilerimiz kendilerini uyum yeterliliği, insan ilişkileri, dinleme yeterliliği, duyarlılık, iletişimde bireysel yönler ve empati yeterliliği açısından yeterli olarak görmektedirler. İletişime teşvik ve sosyal davranış yeterlilikleri açısından din görevlilerimiz kendilerini kısmen yeterli olarak görmektedirler.

Bu sonuçlara göre din görevlilerimiz özellikle yeni insanlarla tanışmak, insanlarla konuşurken rahat olmak, sosyal ortamlarda bulunmaktan hoşlanmak ve yetkililerle konuşurken rahat olmak gibi unsurları içeren sosyal davranış yeterliliği ile insanları konuşmaya teşvik etme, insanları dikkatlice dinleme, başkalarının söyledikleri ile ilgilenme ve konuşulanları çok iyi takip

etme gibi unsurları içeren iletişime teşvik yeterliliği gibi konularda din görevlilerimiz desteklenmeli ve geliştirilmelidir.

Din görevlilerinin öz değerlendirmesine göre din görevlilerinin iletişim yeterliliğinin unvanlara göre değişimini Tablo 10'a göre değerlendirdiğimizde genel iletişim yeterliliği olarak müftü, vaiz ve Kur'an kursu öğreticilerinin diğer unvanlara göre daha üst seviyede olduklarını gözlemlemekteyiz. Müftü, vaiz ve Kur'an kursu öğreticilerinin genel iletişim yeterliliklerinin yüksek olması bu unvanların toplumsal olarak daha yüksek bir statüye sahip olmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Özellikle İmam-hatip ve müezzin-kayyımların toplumsal olarak daha düşük bir statüye sahip olmaları, bu unvanlı kimselerin genel olarak iletişim yeterliliklerini olumsuz anlamda etkilemektedir.

Unvanlar bazında iletişim yeterliliklerini alt faktörlere göre incelediğimizde, sosyal davranış yeterliliği alt boyutunda müftü ve vaizlerin diğer unvanlara göre kendilerini daha olumlu olarak değerlendirdiklerini, Kur'an kursu öğreticilerinin ise kendilerini diğer unvanlara göre en düşük seviyede değerlendirdiklerini görmekteyiz. Bu durum, müftü ve vaizlerin sosyal statülerinin de etkisiyle kendilerine daha fazla güvendikleri, Kur'an kursu öğreticilerinin ise muhtemelen kadın Kur'an kursu öğreticilerinin etkisiyle diğer unvanlara göre sosyal ortamlara daha çok mesafeli durdukları şeklinde yorumlanabilir. Nitekim Tablo 11'de görüleceği gibi sosyal davranış yeterliliği bayan din görevlilerinde erkeklere göre daha düşük seviyededir.

Empati yeterliliği alt boyutunda ise diğer unvanlara göre Kur'an kursu öğreticilerinin anlamlı derecede yüksek çıkması, Kur'an kursu öğreticilerinin içinde azımsanmayacak derecede kadın Kur'an kursu öğreticilerini akıllara getirmektedir. Nitekim Tablo 11'deki verilere göre, kadın din görevlilerinin empati yeterliliği erkeklere göre anlamlı derecede daha yüksektir.

İletişime teşvik yeterliliği alt boyutunda ise kadın din görevlilerinin etkisiyle Kur'an kursu öğreticileri başta olmak üzere müftü ve vaizlerimizin cemaat ve kursiyerlerini diğer unvanlara göre daha fazla iletişime teşvik ettiklerini gözlemlemekteyiz. İletişime teşvik konusunda İmam-hatiplerimiz müezzinlerimizden daha düşük seviyede görünmektedir.

Dinleme yeterliliği açısından Tablo 10'daki veriler, vaizlerin diğer unvanlara göre cemaatini daha az ve özensiz dinlediklerini ortaya koymaktadır. Kur'an kursu öğreticilerinin ise diğer unvanların tamamına göre kursiyerlerini daha çok ve özenle dinlediklerini göstermektedir.

Tablo 11'deki verilere göre iletişim yeterliliğinin cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde, kadın din görevlilerinin genel iletişim yeterliliği başta olmak üzere, iletişimde bireysel yönler, empati yeterliliği, duyarlılık yeterliliği, iletişime teşvik yeterliliği ve dinleme yeterliliği açısından erkeklere göre daha iyi seviyede olduğu görülmektedir. Sosyal davranış yeterliliği açısından ise, erkek din görevlilerinin kadınlara göre daha iyi seviyede oldukları görülmektedir. Yeni insanlarla tanışma, onlarla rahat bir şekilde konuşma, çeşitli sosyal ortamlarda bir araya gelme ve yetkililerle konuşmaktan çekinme gibi unsurları içeren sosyal davranış yeterliliği konusunda kadın din görevlilerinin daha düşük seviyede olmasında cinsiyet faktörünün yanında dini ve toplumsal değerlerin etkili olduğu söylenebilir.

İletişim yeterliliği ölçeğini yaş guruplarına anket sonuçlarını içeren Tablo 12'deki verilere göre iletişimde bireysel yönler, uyum yeterliliği ve dinleme yeterliliği alt boyutlarında yaş guruplarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. Ölçeğin geneli ile diğer alt boyutlarda yaş guruplarına göre anlamlı farklar görülmemektedir.

İletişimde bireysel yönler alt boyutunda yaşlar ilerledikçe din görevlilerinin ortalaması artmaktadır. Aynı şekilde uyum yeterliliği ve dinleme yeterliliği alt boyutlarında özellikle 61 yaş ve üzeri din görevlilerinin ortalaması diğer yaş guruplarından yüksektir. Yaşın ilerlemesi ile birlikte iletişim yeterliliklerinin artması, din görevlilerinin mesleki tecrübenin yanında zamanla kazanılmış olan esnekliğe bağlanabilir.

İletişim yeterliliklerini medeni duruma göre ele aldığımızda, tablo 13'de de görüleceği üzere din görevlilerinin medeni durumuna göre iletişim yeterliliklerinde anlamlı düzeyde farklar ortaya çıkmamıştır.

İletişim yeterliliği ölçeğinin görev yerine göre değişimini Tablo 14'deki verilere göre yorumladığımızda, empati yeterliliği, duyarlılık yeterliliği ve iletişimi-

me teşvik yeterliliği alt boyutlarında anlamlı düzeyde farklar olduğunu görmekteyiz. İl ve ilçe merkezlerinde görev yapan din görevlilerinin her üç alt boyutta da anlamlı derecede diğer din görevlilerine göre yüksek seviyede olmaları, il ve ilçe merkezlerinde görev yapan din görevlilerinin daha fazla problem ve soruna çözüm bulmalarının yanında şehir merkezlerinde köy ve kasabalara göre eğitim ve kişisel gelişim imkânlarının daha fazla olmasına bağlıdır. Nitekim Zafer Yıldız ilahiyat fakültesi öğrencileri arasında yaptığı bir araştırmada, ailesi il ve ilçe merkezinde yaşayan öğrencilerin iletişim becerilerinin ailesi diğer yerleşim yerlerinde (köy ve kasaba) yaşayanlara göre daha yüksek seviyede olduğu ortaya koymuştur.¹⁴ İl ve ilçe merkezlerinde görev yapan din görevlilerinin mesleki açıdan daha kıdemli ve tecrübeli olmaları da bir başka etken olarak düşünülebilir.

Tablo 15'teki verilere göre iletişim yeterliliğini din görevlilerinin meslekteki görev süresine göre ele aldığımızda, 16-20 yıl aralığında görev yapan din görevlilerinin genel iletişim yeterliliği, empati yeterliliği, uyum yeterliliği, duyarlılık yeterliliği, iletişime teşvik yeterliliği ve dinleme yeterliliği gibi alt boyutlarında diğer din görevlilerine göre anlamlı derecede daha yüksek olduklarını görmekteyiz. 16-21 yıl aralığında görev yapanların iletişim yeterliliklerinin diğer din görevlilerine göre yüksek olması, 16-21 yıl arasında görev yapan din görevlilerinin iletişim açısından en verimli olduklarını göstermektedir.

Din görevlilerinin iletişim yeterliliklerini Tablo 16'daki verilerden hareketle mezuniyet durumlarına göre yorumladığımızda genel iletişim yeterliliği, sosyal davranış yeterliliği, iletişimde bireysel yönler, duyarlılık yeteneği ve iletişime teşvik yeteneği alt boyutlarında anlamlı düzeyde farklılıklar olduğunu görmekteyiz.

İlahiyat meslek yüksekokulu (örgün), yüksek lisans (ilahiyat) ve yüksek lisans (diğer) mezunu din görevlilerinin, diğer öğrenim düzeylerindeki din görevlilerinden genel iletişim yeterliliği alt boyutunda anlamlı derecede yüksektir. Özellikle imam hatip lisesi ve genel liseden mezun olan din görevlilerinin genel iletişim yeterlilikleri, diğer öğrenim düzeyindeki din görevlilerinin tamamından daha düşüktür. Nitekim Yıldız tarafından ilahiyat fakültesinde okuyan din görevlisi adaylarının iletişim becerileri üzerine yapılan bir çalışmada da 4. Sınıf öğrencilerinin 1. Sınıf öğrencilerine göre iletişim becerisi algı-

14 Zafer Yıldız, "Din Görevlisi Adaylarının İletişim Becerisi Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016/1, C. 15, S. 29, ss. 107-130, s. 125 ve 127.

larının daha yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Aynı araştırmada imam hatip lisesi mezunlarının iletişim becerisi algıları, lise ve meslek lisesi mezunlarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür.¹⁵

Sosyal davranış yeterliliği, iletişimde bireysel yönler, duyarlılık yeterliliği ve iletişime teşvik yeterliliği alt boyutlarının, din görevlilerinin eğitim düzeyinin artmasıyla paralel olarak yükseldiğini gözlemlemekteyiz. Din görevlilerimizin eğitim seviyesi arttıkça sosyal davranış, iletişimde bireysel yönler, duyarlılık ve iletişime teşvik yeterlilikleri yükselmektedir. Din görevlisinin eğitim seviyesi arttıkça kendi iletişim becerisine bakış düzeyi artmaktadır.

Tablo 17'deki verilerden hareketle din görevlilerinin iletişim yeterliliklerini hafız olup olmamalarına göre incelediğimizde hafız olmayanların genel iletişim yeterlilikleri, iletişimde bireysel yönler, empati, uyum, duyarlılık ve iletişime teşvik yeterlilikleri alt boyutlarında hafızlardan anlamlı derecede daha iyi seviyede olduklarını görmekteyiz. Bu durum hafızlık eğitiminin din görevlilerinin iletişim yeterliliklerini olumsuz anlamda etkileyebileceğini düşündürmektedir.

7. Sonuç

Din görevlilerinin iletişim yeterlilikleri unvan, cinsiyet, yaş, medeni durum, görev yapılan yer, meslekteki kıdem, öğrenim durumu ve hafız olup olmadıklarına göre çeşitli alt boyutlarda farklılık göstermektedir.

Anketimize katılan din görevlilerinin genel anlamda iletişim yeterlilikleri 150 puan üzerinden 121,89'dur. Bu sonuç din görevlilerinin genel anlamda kendi bakış açılarına göre iletişim yeterliliklerine sahip olma oranlarının yeterli seviyede olduğunu göstermektedir.

Din görevlilerinin sosyal davranış alt boyutundaki iletişim yeterliliklerinin 20 puan üzerinden 15,66 seviyesinde olması, diğer alt boyutlara göre en alt seviyede olduğunu göstermektedir. Anket sonuçlarına göre, din görevlilerinin sosyal davranış açısından kısmen yeterli seviyede olduklarını, özellikle bayan din görevlilerimizin sosyal ortamlara uyum sağlamada, diğer insanlara kendini rahatlıkla ifade etmede ve insanlarla rahat bir şekilde iletişim sağlama da kısmen yeterli seviyede olduklarını görmekteyiz.

15 Yıldız, *a.g.m.*, s. 126 ve 127.

Esnek, sevilen, insanların problemlerine duyarlı, nerede ve ne zaman konuşacağını bilme, sesini ve vücut dilini etkin kullanma gibi, din görevlilerinin kişisel özelliklerini ifade eden bireysel yönleri, 30 puan üzerinden 24,40'tır. Bu durum din görevlilerinin iletişimde bireysel yönler alt ölçeği açısından kendi değerlendirmelerine göre yeterli seviyede olduklarını göstermektedir.

Din görevlileri kendilerini empati yeterliliği alt boyutunda değerlendirenken 20 puan üzerinden ortalama 16,21 olarak değerlendirmişlerdir. Kendi bakış açılarına göre din görevlilerinin empati yeterlilikleri yeterli bir seviyededir. Din görevlilerinin sosyal davranış yeterlilikleri, empati yeterliliklerine göre daha düşük seviyededir.

Din görevlilerinin insanlarla iyi geçinme, değişen şartlara uyum sağlayabilme ve insanlara bir birey olarak davranma durumlarını içine alan uyum yeterliliği 15 puan üzerinden 12,72 olarak değerlendirilmiştir. Bu durum din görevlilerinin çevresi ve cemaati ile uyum içinde olduklarını göstermektedir. Bu sonuçlara göre din görevlilerimiz uyum yeterliliği alt faktöründe iletişim yeterliliklerinin diğer faktörlerine göre en iyi seviyededir.

Duyarlılık açısından din görevlilerinin iletişim yeterliliklerine baktığımızda, 15 puan üzerinden 12,27 puan seviyesinde oldukları anlaşılmaktadır. Elde edilen bu sonuç din görevlilerinin, duyarlılık yeterliliklerini ölçmede kullanılan nerede ve nasıl davranacağını bilme, insanlardan beklenmedik isteklerde bulunmama ve etkili bir konuşmacı olma gibi özelliklere yeterli seviyede sahip olsalar da duyarlılık ve dinleme alt boyutunda diğer alt boyutlara göre en az seviyede sahip olduklarını göstermektedir.

Elde edilen sonuçlardan 20 puan üzerinden 15,80 ile din görevlilerinin kursiyer ve cemaatini iletişime teşvik ettikleri anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar, din görevlilerinin konuşmacıları kısmen yeterli seviyede, dikkatlice, ilgiyle ve konuşulanları takip ederek dinlediklerini, onları kısmen yeterli seviyede iletişime teşvik ettiklerini göstermektedir.

Din görevlilerinin insan ilişkilerinde mesafeli ya da yakın, soğuk ya da sıcak, insanların kolay bir şekilde ulaşılabilir olmalarının değerlendirildiği insan ilişkileri açısından iletişim yeterlilikleri 15 üzerinden 12,55 tir. Din gö-

revlileri cemaati ile olan iletişimde yeterli derecede sıcak ilişkilere sahip ve kolay ulaşılabilen bir kişi durumundadır.

İnsanların sözlerinin kesilmeden, sakin ve etkili bir şekilde dinleme becerilerini içine alan din görevlilerinin dinleme yeterliliği anket sonuçlarına göre, 15 üzerinden 12,28 ile yeterli derecede dinleme becerilerine sahip oldukları görülmektedir. Bu durum din görevlilerinin öz değerlendirmesine göre dinleme becerilerini yeterli olarak gördüklerini ortaya koymaktadır.

8. Öneriler

Yaptığımız araştırma sonuçlarından hareketle din görevlilerimizin iletişim becerilerinin artırılmasına yönelik olarak bazı önerilerde bulunmak mümkündür:

1. Din görevlilerimiz ve Kur'an Kursu öğreticilerimiz görevlerini yerine getirirken çocuklardan tutun da yetişkinlik çağına ulaşmış ya da ömrünün sonuna yaklaşmış son yetişkinlik döneminde bulunan her yaşta insanla karşı karşıya gelmektedir. Bu bakımdan din görevlilerimize iyi bir alan bilgisinden sonra pedagoji ve andragoji ilkelerinin de öğretilmesi gerekmektedir. Bilgiye ulaşmanın çok kolay ve hızlı olduğu günümüz dünyasında kişilerin bilgiye ulaşma sorunları bulunmamaktadır. Özellikle de yetişkinlerin pedagojik ilkelere göre eğitilmekten ziyade andragojik ilkelere göre din görevlilerimiz tarafından yönlendirmeye ve rehberlik yapılmaya ihtiyaçları vardır. Peygamberlerden sonra dinin tebliğ ve tebyin görevini üstlenen din görevlilerimizin üstlendikleri görev çok önemlidir. Böylesine önemli bir görevi ifa eden din görevlilerimizin yetiştirilme sürecinde sadece alan bilgisi ile yetinilmemeli, ilahiyat fakültelerinde pedagojik ve andragojik formasyon, felsefe, psikoloji ve sosyoloji gibi derslere de ağırlık verilmelidir.
2. İletişim ve bilginin arttığı günümüz dünyasında sadece güzel Kur'an okumakla ya da alan bilgisiyle insanlara ulaşmamız, onlarla sağlıklı iletişim kurmamız kolay değildir. Toplumumuzun bilgi ve kültür birikimi genel anlamda artmıştır. Genel kültür ve bilgi seviyesi yüksek insanlara ulaşmanın yolu, din görevlilerimizin bilgi ve kültür seviyesinin artırılmasıdır. Bu bakımdan din görevlilerimizin en az lisans seviyesinde din eğitimi almaları sağlanmalı, yüksek lisans ve doktora eğitimi almaları özendirilmelidir. İmam hatip lisesi ve ilahiyat ön lisans seviyesinde din eğitimi almış kişilerin din görevlisi olarak görevlendirilmelerine son verilmelidir. İlahiyat lisans seviyesinin altında din eğitimi almış mevcut din görevlilerinin hizmet içi eğitim kanallarıyla başta alan bilgisi olmak üzere pedagojik ve andragojik formasyon kazanmaları sağlanmalıdır.

3. Din görevlilerimiz insanlarla sürekli iletişim halindedir. Cemaat ve kursiyerlerle kurulacak sağlıklı iletişim din görevlilerimizin işlerini kolaylaştıracak ve istenen başarı kendiliğinden sağlanacaktır. İletişim karmaşık bir süreçtir. İletişimin unsurları ve özellikleri din görevlilerimiz tarafından iyi bilinmelidir. İletişim sürecinde vasıta olarak ağırlıklı olarak dil kullanılmaktadır. Din görevlilerimiz iletişim aracı olarak kullandıkları dili de iyi bilmelidir. Beden dilini, jest ve mimikleri yerli yerinde kullanabilmelidir. Din hizmetlerinde etkili konuşma çok önemlidir. Konuşma insana doğuştan verilen bir yetenektir. Din görevlilerimiz kendilerini etkili konuşma ve diksiyon konusunda geliştirmelidir.
4. Kendi arasında sağlıklı bir iletişim düzeyine ulaşamamış din görevlilerimizin cemaat ve kursiyerleri ile sağlıklı bir iletişim içinde olmaları düşünülemez. Bu bakımdan ilk önce din görevlilerimizin kendi aralarındaki iletişim sorunlarını gidermek gerekmektedir. Müftülüklerimiz kendi personeli arasındaki iletişimi geliştirici, resmi olmayan, samimi ve içten ilişkileri arttıracak sosyal faaliyet, gezi ve spor müsabakaları düzenlemelidir.
5. Din görevlilerimiz de cemaatiyle ve kursiyerleriyle iletişimlerini arttırmak amacıyla cami ve kurs ortamının dışında da bir araya gelebilirler, sosyal aktiviteler, geziler ve spor müsabakaları düzenleyebilirler.
6. Kişisel ilişkilerde dinleme ve empati kurma önemli bir unsurdur. İnsanları dikkatli ve empati kurarak dinlemek onlara önem vermenin bir göstergesidir. Din görevlilerimiz kursiyer ve cemaatini dikkatli ve empatik bir tutumla dinlerlerse cemaat ve kursiyerleri tarafından daha çok sevileceklerdir. Kendini sevdirmeyi başaran bir din görevlisi dinin de insanlar tarafından sevilmesini sağlayacaktır.
7. Din görevlilerimiz ile cemaat ve kursiyerler arasındaki iletişimi arttırmanın yollarından birisi de cemaat ve kursiyerlerle resmi olmayan ortamlarda samimi ve içten ilişkiler kurarak zaman zaman onlarla sohbet etme, sıkıntılı durumlarında onlara destek olma, sevinçli ve hüzünlü günlerinde onların yanında bulunma gibi temel insani tutum ve davranışlar sergilenmelidir.

Kaynakça

Akyürek, Süleyman "Kur'an Kursu Öğreticisinin Meslekî Yeterlikleri". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:18, 2005, ss. 175-192.

Arslantürk, Zeki. *Sosyal Bilimler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*. 3. Basım, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları,1997.

Arslantürk, Zeki ve Tayfun Amman. *Sosyoloji*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları,1999.

Buyrukçu, Ramazan."Türkiye'de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.47, S.2, 2006, ss.101-128.

- Çınar, Fatih. "Ceza İnfaz Kurumlarındaki Din Hizmetlerinde Cezaevi Vaizlerinin Karşılaştıkları Sorunlar". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:9, Sayı:43, 2016, ss. 2401-2418
- Kaptan, Saim. *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. Ankara: Tekişik Yayınları, 1998.
- Karasar, Niyazi. *Araştırmalarda Rapor Hazırlama*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2011.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2019.
- Kaya, Mevlüt ve Nurettin Küçük, "Din Görevlilerinin Meslekî Yeterlilikleri: Safranbolu'da Görev Yapan Din Görevlileri Üzerine Bir Araştırma". *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Özel Sayı, 2015, ss. 1-18;
- Keyifli, Şükrü. *Urfa ve Yöresinde Yaygın Din Eğitimi (İmamların Mesleki İmkanları ve Problemleriyle İlgili Alan Araştırması)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.
- Koca, Gülsüm Şeyma ve Gülsün Erigüç, "İletişim Yeterlilik Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenilirliği". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 13, Sayı 4, 2017, ss.789-799.
- Tosun, Cemal. *Federal Almanya'da Yaşayan Türklerin Din Eğitimlerinde Caminin Yeri ve Din Görevlilerinin Yeterlilikleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992.
- Turan, İbrahim. "Din Görevlilerinin Meslekî Yeterlilikleri". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt:13, Sayı:1, 2013, ss.47-73;
- Tutar, Hasan ve M. Kemal Yılmaz. *İletişim Genel ve Örgütsel Boyutuyla*. 10. Basım, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.
- Yıldız, Zafer. "Din Görevlisi Adaylarının İletişim Becerisi Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016/1, C. 15, S. 29, ss.107-130.
- Zillioğlu, Merih. *İletişim Nedir?*. 3. Basım, İstanbul: Cem Yayınevi, 2007.

